

# Hubicki, Włodzimierz

---

## Armin Teske 1910-1967

---

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 12/4, 801-808

---

1967

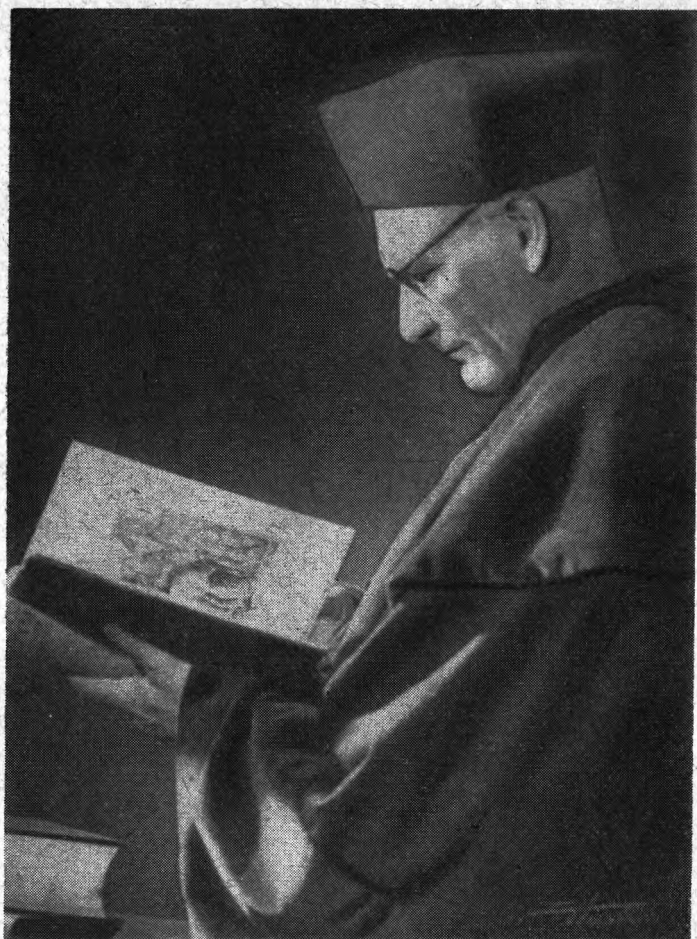
Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.



ARMIN TESKE  
1910—1967



Nauka polska straciła znakomitego historyka fizyki — w dniu 27 maja 1967 r. zmarł w Lublinie profesor dr Armin Teske, członek Komitetu Historii Nauki i Techniki Polskiej Akademii Nauk, kierownik Działu Historii Nauk Ścisłych Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN, członek Redakcji „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”, kierownik Katedry Fizyki Ogólnej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

Armin Teske pochodził ze staroluterańskiej rodziny niemieckiej osiadłej w zeszłym stuleciu w Polsce. Urodził się 7 października 1910 r. w Łodzi jako syn Samuela Teskego i matki Berty z domu Reimelt.

W Łodzi spędził dzieciństwo i lata szkolne. Należał do najlepszych i najzdolniejszych wychowanków gimnazjum; ukończył je w 1928 r. z odznaczeniem. Warunki materialne w jego domu rodzicielskim były raczej skromne. Ojciec Armina zarabiał na utrzymanie rodziny w składzie węglowym, ciężką pracą dorobił się możliwości otrzymania składu węglowego na własność; w tym jednakże okresie zaczyna się w Polsce kryzys gospodarczy. Młody Armin myślał o studiach wyższych. Napatrzwszy się na otaczającą go biedę ludzką, postanowił poświęcić się medycynie. W 1928 r. umiera jego ojciec. Z myślą o uniwersytecie Armin podejmuje pracę zarobkową, angażując się jako nauczyciel domowy na Śląsku.

W 1929 r. wyjeżdża do Niemiec i w Rostoku rozpoczyna o własnych siłach studia medyczne. Po zaliczeniu pierwszego roku studiów przenosi się do Berlina i dalej kontynuuje medycynę. Jednakże przekonuje się, że jego zainteresowania naukowe są skierowane głównie ku poznaniu filozofii przyrody. Zmienia swoje pierwotne plany, po półrocznym pobycie w Berlinie przenosi się do Lipska i na tamtejszym uniwersytecie zaczyna z zapałem studiować matematykę, fizykę i filozofię. Dzieje się to w okresie, w którym Hitler dochodzi do władzy. Głęboki humanitaryzm Armina Teske i zawsze życzliwe jego podejście do ludzi zdecydowanie były przeciwne wszelkiej przemocy, tym bardziej faszyzmowi. Ekscesy „brunatnych koszul” rażą go. Decyduje się na powrót do Kraju, przerywa upragnione studia w Niemczech i w 1933 r. zapisuje się na Uniwersytet Warszawski, by kontynuować studia fizyczne. Kończy je w 1939 r., uzyskując stopień magistra filozofii w zakresie fizyki. Jego praca magisterska obejmowała dowód Neumanna oparty na matematycznych podstawach mechaniki kwantów. Teoretycznym problemom fizyki pozostał zawsze wierny.

Armin Teske, będąc jeszcze studentem Uniwersytetu Warszawskiego, podjął w 1938 r. pracę w Zakładzie Fizyki Wyższej Szkoły Budowy Maszyn im. Wawelberga w Warszawie jako asystent profesora Stanisława Ziemeckiego. Na tym stanowisku pozostawał do wybuchu II wojny światowej. W 1939 r. zawarł związek małżeński z Leokadią Stockman.

Okres okupacji niemieckiej jest szczególnie ciężki w życiu Armina Teskego; do wszystkich smartwien i kłopotów całego narodu okupowanego dołączają się jeszcze przeżycia tragedii osobistej, wewnętrzne rozterki, z których zresztą A. Teske wychodzi jako prawdziwy bohater. Przez pewien czas pracuje jako nauczyciel w Warszawie i przelotnie w Krakowie. Po powstaniu warszawskim, tak jak wielu innych, opuszcza płonąca Warszawę i tuła się po Polsce; w końcowym okresie okupacji musiał się ukrywać przed Gestapo.

Wiosną 1947 r. na propozycję profesora S. Ziemeckiego mgr Teske przybywa do Lublina i obejmuje asystenturę w Zakładzie Fizyki Doświadczalnej UMCS. Tutaj opracowuje nadzwyczaj wartościową rozprawę doktorską *Ruchy Browna ciał promieniotwórczych* o charakterze teoretycznym, na podstawie której uzyskał z odznaczeniem w 1950 r. stopień doktora nauk ścisłych. W 1952 r. został mianowany zastępcą profesora, a po dwóch latach uzyskał tytuł docenta.

W roku akademickim 1951/52 został wybrany prodziekanem Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii UMCS na okres dwóch lat. Następnie po upływie tego terminu pełnił z wielkim poświęceniem, wobec wzrastającej wciąż pracy administracyjnej, funkcje dziekana tego wydziału aż



do 1960 r. wskutek czterokrotnie wznawianych przez Radę Wydziału jego kadencji dziekańskich. Został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi oraz Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Z chwilą kreowania Katedry Fizyki Ogólnej na Uniwersytecie M. Curie-Skłodowskiej w Lublinie w 1958 r. kierownictwo nowej Katedry zostało powierzone prof. Teskemu. Nominację na profesora nadzwyczajnego otrzymał w 1961 r.

Prof. Teske osobiście interesował się głównie teoretycznymi zagadnieniami dotyczącymi neutrina, dążąc do ilościowego ujęcia jego idei. Poza tym wnikliwe jego studia nad metodami wykrywania słabych preparatów radioaktywnych i nad ruchami Browna doprowadziły go do wniosku o istnieniu zjawiska łączącego te, zdawałoby się, oddzielne dziedziny fizyki. Do zagadnień tych wracał kilkakrotnie, ujmując teoretycznie swoje spostrzeżenia. Rezultatem jego badań naukowych z tego zakresu są publikacje w „Annales UMCS”: *Ruchy Browna ciał promieniotwórczych, Elementarne wyprowadzenie wzoru Einsteina na średni kwadrat przesunięcia i warunku ograniczającego oraz Metodologiczny aspekt badań nad ruchami Browna.*

Dążąc do eksperymentalnego potwierdzenia wyników, prof. Teske kieruje równocześnie pracami naukowymi swoich podopiecznych i zaleca im na wstępie (między innymi) badania nad ruchami Browna ciał makroskopowych, oparte na obserwacjach przy pomocy zwierciadełka na bardzo cienkiej nitce. Prof. Teske liczył się z możliwością zaatakowania tego zagadnienia przy pomocy innej niestosowanej dotychczas metody. Na ogół w Katedrze Fizyki Ogólnej były prowadzone prace z dziedziny fizyki molekularnej i fizyki ciała stałego. Spod opiekuńczych skrzydeł prof. Teskego wyszło wielu magistrów, kilku doktorów oraz jeden docent. Równoległe z innymi pracami, prof. Teske podejmuje trud tłumaczenia podręcznika W. Weizla, widząc jak młodzież akademicka dotkliwie odczuwa brak na rynku księgarskim polskiego podręcznika (I część *Fizyki teoretycznej* ukazała się w 1958 r.; II część — w 1960 w redakcji Państwowego Wydawnictwa Naukowego). Nie można tu pominąć milczeniem faktu, że prof. Teske darzył wielką sympatią młodzież akademicką, która jego z kolei wprost uwielbiała i jako dziekana o łagodnym, dobrotliwym i równocześnie życzliwym podejściu nawet w sytuacjach, gdy musiał udzielać kary i nagany z racji swego stanowiska, i jako porywającego wykładowcę omawiającego skomplikowane zagadnienia fizyki w sposób jasny, prosty i wzbudzający zainteresowanie przedmiotem z chęcią pogłębiania wiedzy w tej dziedzinie.

W 1965 r. zaproponowano prof. Teskemu przejście na etat pracownika w Zakładzie Historii Nauki i Techniki PAN w Warszawie. Prof. Teske od dawna interesował się historią nauki, a przede wszystkim zagadnieniami filozofii fizyki, i to w bardzo szerokim ujęciu. Początkowo traktował je jako pewnego rodzaju *hobby*, poświęcając wszystkie chwile odpoczynku na studia i badania w tym zakresie. Zainteresowany np. żywo działalnością Kopernika przeszedł jego dzieła, wniknął w jego koncepcje. Wnioski prof. Teskego o znaczeniu Kopernika dla rozwoju fizyki można oddać jego własnymi końcowymi słowami z wykładu inauguracyjnego w roku akademickim 1953/54 na UMCS: „System Ptolemeusza stanowił ukoronowanie wielowiekowych badań astronomicznych w ramach określonych poglądów fizycznych i w zgodzie z nimi. Nauka Kopernika, przeciwnie, była sprzeczna z pewnikami jego epoki i z mechaniką przejętą od Arystotelesa. Godząc w nią, stworzyła w tej dziedzinie

chaos. Ale był to chaos, z którego dzięki pracom Galileusza i Newtona miała się wyłonić nasza fizyka”.

Z inicjatywy PWN prof. Teske podjął propozycję napisania książki o Marianie Smoluchowskim. W związku z tym nawiązał rozległą korespondencję w celu zdobycia materiałów źródłowych dotyczących osoby i dzieł znakomitego fizyka. Okazało się, że zebrany bogaty materiał biograficzny w postaci listów i innych dokumentów stał się podstawą do opracowania świetnej monografii, którą prof. Teske z wielkim talentem przygotował i wydał w 1955 r.

Wnikając w zagadnienia filozoficzne, zainteresował się bardziej szczególnie, w oparciu o materiały źródłowe, poglądami poszczególnych uczonych zasadniczo z wieków XVI i XVII oraz z przełomu wieku XIX i XX. Badania skupił szczególnie na osiągnięciach naukowych i poglądach filozoficznych Boscovicha, Einsteina, Pascala, Galileusza i Hooke'a. W publikacjach zwrócił uwagę, że dawniejsza filozofia przyrody nie doceniała znaczenia związków i stosunków jako istotnego elementu w strukturze rzeczywistości, a system Boscovicha odbiega wyraźnie pod tym względem od poglądów poprzedników; porównanie swoje prof. Teske oparł na wykonanym skrupulatnie zestawieniu „punktów materii” Boscovicha z monadami Kanta (*Das Realverhältnis bei Boscovich und in Kants Monadologia Physica*).

Obraz poglądów Pascala na temat metodologii uzyskał prof. Teske w oparciu o szczegółową analizę fragmentu uchodzącego za wstęp do traktatu o próżni. Zwrócił przy tym uwagę, że już Arystoteles twierdził, że w naukach dedukcyjnych nie można wszystkiego dowodzić, a Pascal wprowadził do tego istotne uzupełnienie, że nie można wszystkiego definiować; konieczne są *mots primitifs* — wyrażenia pierwotne.

Przestudiowawszy z kolei biografie i dzieła R. Hooke'a, prof. Teske stwierdził, że w dotychczasowej opinii danych historycznych R. Hooke nie cieszył się sympatią u współczesnych ani u potomnych, co wynikało w głównej mierze z jego śmiałej polemiki z Newtonem; zaważyła na nim krzywdząca go opinia Newtona. Liczne naukowe prace Hooke'a mają jednakże zdecydowanie duże znaczenie, jeśli się weźmie pod uwagę stan nauki za życia Hooke'a.

Prof. Teske kładł wielki nacisk na zagadnienie humanizacji nauk przyrodniczych, czemu dał wyraz w kilku swoich publikacjach i świetnych wypowiedziach na konferencjach i zjazdach. Zastanawiał się nad zagadnieniem historii nauki i jej miejsca w systemie naszej edukacji. Po przeanalizowaniu pomocy, jaką historia nauki może udzielić nauczającemu w dydaktyce przedmiotów historycznych, a badającemu — w uzyskaniu dystansu do idei ożywiających współczesną mu naukę, stwierdza, że przed historią nauki zarysowują się nadto ważne zagadnienia ogólniejszej natury. W wykształceniu młodzieży obserwuje się swojego rodzaju dysproporcję; w obrazie historycznym (przekazywanym dotychczas młodzieży) proces narastania wiedzy i środków, którymi dysponuje człowiek, zajmuje zupełnie podrzędne miejsce. Żeby temu zapobiec, należałoby wprowadzić wykłady z historii nauki, która jest podstawą szerszej pojętego humanizmu: przyrodnikowi ukazuje — nie zrywając związku z problematyką przyrodniczą — człowieka; humaniście uświadamia, że humanizm poruszający się wyłącznie w sferze literacko-artystycznej pomija istotną stronę działalności ludzkiej — nauki przyrodnicze (*The History of Science and its Place in our Educational System*).

Prof. Teske wielokrotnie reprezentował naukę polską za granicami kraju. Na przełomie lat 1956 i 1957 w ciągu dwóch miesięcy przebywał w Chinach, gdzie miał szereg odczytów z zakresu fizyki oraz brał udział w konferencjach poświęconych pamięci B. Franklina oraz M. i P. Curie. W 1958 r. był w NRF, gdzie zbierał materiały źródłowe w archiwach i bibliotekach niemieckich. W 1960 r. bierze czynny udział w Międzynarodowej Konferencji organizowanej przez Czechosłowacką Akademię Nauk w Libicach, na której wygłasza prelekcję z życia Einsteina z okresu pobytu jego w Pradze w latach 1910—1912, w oparciu o jego praską korespondencję. W lutym 1961 r. prof. Teske wyjechał do Holandii na zaproszenie uniwersytetu w Amsterdamie, gdzie wygłosił dwa odczyty na temat teorii atomistycznej z przełomu XIX i XX w. oraz o roli historii nauki w studiach nauk przyrodniczych. W październiku tego samego roku bierze z kolei czynny udział w Międzynarodowym Sympozjum w Dubrowniku w Jugosławii dla uczczenia pamięci Rogera Boscovicha. W 1963 r. odbywa podróż do Rumunii jako gość uniwersytetu im. A. Cuza w Jassach. W maju 1964 r. bierze udział w Zjeździe Niemieckiego Towarzystwa Fizycznego w Lipsku jako delegat Polskiego Towarzystwa Fizycznego, a w następnym roku w lutym bierze z kolei czynny udział w Sudhoff-Konferenz w Lipsku, gdzie wygłasza referat *Die Geschichte der Wissenschaft im Studium der naturwissenschaftlichen Fächer*. W 1965 r. jest członkiem komitetu organizacyjnego XI Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki w Warszawie i w Krakowie, pełni funkcje przewodniczącego Sekcji Fizycznej, wygłasza również odczyt o stosunku Pascala do historii nauki (*Pascal on the History of Science*). Ostatnie publiczne wystąpienie prof. Teskego odbyło się w lipcu 1966 r. w Monachium, gdzie na zaproszenie Deutsches Museum, Forschungsinstitut für die Geschichte der Naturwissenschaften und der Technik, prof. Teske wraca ponownie do swojego ulubionego uczonego — Mariana Smoluchowskiego — w wygłoszonym odczycie *Smoluchowski und die Geschichte der Brownscher Bewegung*, którego tekst zostanie wydrukowany w „Sudhoffs Archiv”.

W uznaniu zasług położonych dla rozwoju historii nauki prof. Teske został powołany na członka-korespondenta Międzynarodowej Akademii Historii Nauki w Paryżu jesienią 1966 r. Niestety, chyba już wtedy sam zdawał sobie sprawę, że nie będzie mógł realizować zaszczytnych z tego tytułu obowiązków. Ciężka choroba zmogła jego organizm wycieńczony pracą. Mimo pobytu w szpitalu i mimo wielkiego osłabienia prof. Teske przygotowywał dalsze prace, wykańczał zaczęte, a nawet podejmował nowe z okazji zbliżającej się setnej rocznicy urodzin Marii Skłodowskiej-Curie i pięćdziesiątej rocznicy śmierci Mariana Smoluchowskiego. Pracował do ostatnich chwil swego życia.

Dzięki niesłychanej pracy posiadał kolosalną erudycję i odczytanie. Każdą sprawę referował, dokładnie analizując i interpretując z lotnością umysłu, z równoczesnym zachowaniem ostrożnej wstrzeźliwości we wnioskach. Był to przyrodnik i filozof celujący prawdziwą humanistyczną kulturą myśli i słowa, umiejący opanować osobiste impulsy i obiektywnie a wszechstronnie wnikać w świat zjawisk.

Ale nade wszystko sylwetka profesora Armina Teskego jaśniała zaletami jego niezłomnego charakteru i nieskalanej prawości. Człowiek o kryształowym charakterze, cichy, do przesady skromny; każdego chciał i potrafił zrozumieć, gotów każdemu śpieszyć z dobrą radą lub pomocą, dla



każdego umiał znaleźć słowa otuchy w jego zmartwieniach lub cieszyć się wspólnie jego radością. Człowiek, który nie miał wrogów, o nikim nie mówił źle, a ludzi, którzy o nim źle mówili, potrafił zawsze wytłumaczyć, usprawiedliwić. Życzliwy dla wszystkich, wierny nielicznym przyjaźniom. Wysoka kultura osobista i obyczajowa opromieniała całe jego życie. Taki też pozostanie w naszej pamięci.

Włodzimierz Hubicki

PRACE PROF. ARMINA TESKEGO Z ZAKRESU HISTORII I FILOZOFII NAUKI

I. Książki i artykuły

1. Marian Smoluchowski. „Fizyka i Chemia”, nr 3/1951.
2. *Koncepcje Kopernika a nowa era w fizyce*. „Problemy”, nr 6/1952.
3. *Znaczenie Kopernika dla rozwoju fizyki*. „Spis Wykładów UMCS”, 1953/54.
4. *Maria Smoluchowski — Życie i twórczość*. [B.m.w.] 1955.
5. *Marian Smoluchowski w świetle swych listów*. W: *Księga pamiątkowa dziesięciolecia UMCS w Lublinie*. Lublin 1955.
6. *Philosophia naturalis Tomasza Hobbesa*. Postłowie do: T. Hobbes, *Elementy filozofii*. T. 2. [Warszawa] 1956.
7. *Wolterowskie „Elementy filozofii Newtona” — ich znaczenie dawniej i dziś*. Przedmowa do: Voltaire, *Elementy filozofii Newtona*. [Warszawa] 1956.
8. *Stanisław Ziemecki (1881—1956)*. „Postępy fizyki”, nr 3/1956.
9. *O elementy humanistyczne w studiach nauk przyrodniczych*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, nr 4/1957.
10. *Pour les éléments humanistes dans les études des sciences naturelles*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, numéro spécial 1957—1958.
11. *Sur un travail de Ladislas Natanson de 1888*. W: *Actes du VIII<sup>e</sup> Congrès International d'Histoire des Sciences* [...]. T. 1. Vinci (Firenze) — Paris 1958.
12. *Z dziejów fizyki w Polsce do roku 1914*. W pracy zbiorowej: *Polscy badacze przyrody*. Warszawa 1959.
13. *Marian Smoluchowski*. Tamże.
14. *Zur Entdeckung der Photophorese. Über eine Arbeit L. J. Bodaszewskis aus dem Jahre 1881*. W: *Actes du IX<sup>e</sup> Congrès International d'Histoire des Sciences* [...]. Barcelona—Paris 1960.
15. *Zagadnienie humanizacji nauk przyrodniczych*. W: *Księga konferencji naukowej w Kazimierzu nad Wisłą poświęconej zagadnieniu „Nauki społeczne a postęp techniczny”*. Lublin 1960.
16. *Postłowie tłumacza do: M. von Laue, Historia fizyki*. Wyd. 2. Warszawa 1960.
17. *Z Einsteinowy pražské korespondence*. „Sbornik pro Dějiny Přírodních Věd a Techniky”, 1962, t. 7.
18. *The History of Science and its Place in our Educational System*. „Quarterly Journal of the History of Science and Technology”, special issue 1962.
19. *Das Realverhältnis bei Bosovich und in Kants Monadologia physica*. W: *Actes du Symposium International R. J. Bosović* 1961. Beograd—Zagreb—Ljubljana 1962.

20. *Pascal a psychologia podświadomości*. „Kamena”, nr 20/1962.
21. *Międzynarodowe sympozjum w Dubrowniku poświęcone pamięci R. J. Boscovicha*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, nr 3/1962.
22. *Blaise Pascal. Krytyczny hold w trzechsetną rocznicę śmierci*. Tamże, nr 1/1963.
23. *Pascal a ateizm postulujący*. W pracy zbiorowej: *Problemy kultury i wychowania. Zbiór studiów*. Warszawa 1963.
24. *Newton Isaac*. W: *Encyklopedia „Przyroda i technika”*. Warszawa 1963. Wyd. 2. Warszawa 1967.
25. *Marian Smoluchowski*. Tamże.
26. *Galileo Galilei i spadanie ciał na ruchomej Ziemi*. „Problemy”, nr 7/1964.
27. *Galileusz i metoda nauk ścisłych*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, nr 3/1965.
28. *Z Padwy do Florencji i Rzymu. Zamiary Galileusza i droga do procesu*. Tamże.
29. *Dyskusje z profesorem Narcyzem Łubnickim. (W trzydziestą piątą rocznicę Jego działalności naukowej)*. „Studia Filozoficzne”, nr 2/1965.
30. *Galileo Galilei i pierwszy podręcznik mechaniki*. „Fizyka w Szkole”, nr 3/1965.
31. *Nowe spojrzenie na Roberta Hooke'a. W ślad za badaniami Gerharda Hariga*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, nr 1—2/1966.
32. *Die Geschichte der Wissenschaft im Studium der naturwissenschaftlichen Fächer*. „Schriftenreihe für Geschichte der Naturwissenschaften, Technik und Medizin”, 1966, t. 7.
33. *Boscovich, Roger Joseph*. W: *Słownik filozofów*. T. 1. Warszawa 1966.
34. *Boyle, Robert*. Tamże.
35. *Galileo, Galilei*. Tamże.
36. *Laue, Max von*. Tamże.
37. *Newton, Isaac*. Tamże.
38. *Szkic twórczości Mariana Smoluchowskiego. W pięćdziesięciolecie śmierci*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, nr 4/1967.
39. *Pascal on the History of Science*. W: *Actes du XI<sup>e</sup> Congrès d'Histoire des Sciences*. T. 2. Wrocław—Warszawa—Kraków 1967.
40. *Les premières idées de Maria Skłodowska-Curie sur le phénomène de la radio-activité*. „Annales Universitatis Mariae-Skłodowska”, tom specjalny z okazji stulecia urodzin Marii Skłodowskiej-Curie. Lublin 1967.
41. *Szkic działalności Marii Skłodowskiej-Curie*. W pracy zbiorowej: *Studia z historii fizyki i jądrowej chemii*. W druku.
42. *Historia fizyki w Europie w wieku XVII*. Maszynopis w Zakładzie Historii Nauki i Techniki PAN.

## II. Tłumaczenia

1. M. von Laue, *Historia fizyki*. Warszawa 1957; 2 wyd. Warszawa 1960.
2. C. F. von Weizsäcker, J. Juilfs, *Fizyka współczesna*. Warszawa 1960; 2 wyd. Warszawa 1963. (Wspólnie z W. Staszewskim).
3. N. Bohr, *Fizyka atomowa i ludzkie poznanie*. Warszawa 1963. Wspólnie z W. Staszewskim i S. Szpikowskim).



## III. Recenzje

1. *A Story of Temperature Measurement*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, nr 2/1959.
2. *Wkład polskich uczonych do fizyki statystyczno-molekularnej*. „Postępy Fizyki”, nr 2/1964.
3. B. Pascal, *Rozprawy i listy*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, nr 1—2/1965.
4. *Galileusz w świetle dawnej optyki. Wyniki badań Vasca Ronchiego*. Tamże, nr 3/1965.
5. „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej”, seria C: „Historia Nauk Matematycznych, Fizyko-Chemicznych i Geologiczno-Geograficznych”, z. 11. Tamże, nr 1/1967.